

Tillsynsrapport
Rapport T-2013:01

Tillsyn av bedömning och betygssättning

Med fokus på skolor med stora avvikelser i förhållande till
Skolinspektionens omrättning och i relationen mellan nationella prov
och slutbetyg

Skolinspektionens rapport riktad tillsyn 2013-02-20
Diarienummer 400 – 2011:6483
Stockholm 2013
Foto: Monica Ryttmarker

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Inledning	8
2. Resultat	10
2.1 Rektorn och lärarna brister i sitt arbete med bedömning och betygssättning	10
2.2 De nationella proven används inte alltid som stöd för betygssättningen	12
2.3 Rektorn brister i uppföljningen och analysen av bedömning och betygssättning	17
2.4 Eleverna informeras inte om grunderna för betygssättningen	18
2.4 Andra faktorer än kunskapskraven kan ha betydelse vid betygssättningen	19
3. Sammanfattande slutsatser	21
3.1 Nya författningar skapar nya utmaningar	21
3.2 Bättre uppföljning och analys ger förutsättningar för större likvärdighet	22
3.3 Samverkan mellan lärare och skolor ger förutsättningar för större likvärdighet	22
3.4 Statlig styrning och huvudmannens mål	23
4. Bakgrund, syfte och frågeställningar	25
5. Metod och genomförande	27
6. Referenser	30
7. Bilagor	31

Förord

Skolinspektionen har, på regeringens uppdrag (regeringsbeslut U2011/6544/GV), i uppgift att årligen genomföra viss central rättning av nationella prov inom grundskolan och gymnasieskolan. Syftet med en central rättning av nationella prov är främst att stödja en likvärdig bedömning och betygssättning av proven över landet.

I uppdraget ingår också att göra förstärkt tillsyn i de skolor som uppvisar betydande avvikelser när det gäller dels omrättningen av nationella prov, dels betygssättning på nationella prov och i ämnen och kurser, och granska om skolorna följer gällande bestämmelser för bedömning och betygssättning.

Tillsynen är gjord på 30 skolor som visar en stor avvikelse mot Skolinspektionens omrättning och/eller har en stor avvikelse i relationen mellan nationellt provbetyg och slut- eller kursbetyg.

Skolinspektionen överlämnar härmed resultatet i form av denna rapport.

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Kjell Hedwall
Avdelningschef

Sammanfattning

Skolverket och Skolinspektionen har flera gånger och under en längre period visat att betygssättningen inte sker likvärdigt. Föreliggande tillsyn av bedömning och betygssättning bekräftar på flera punkter en rad slutsatser som dragits i såväl Skolverkets rapporter som i Skolinspektionens kvalitetsgranskningar. Av de 30 skolor som besökts i tillsynen har alla utom fem tilldelats kritik på ett eller flera områden som är av central betydelse för en likvärdig betygssättning.¹

I tillsynen har Skolinspektionen granskat hur rektorn och lärarna arbetar med bedömning och betygssättning utifrån skollagen och andra författningar. En utgångspunkt i tillsynen har varit Skolverkets allmänna råd om bedömning och betygssättning i gymnasieskolan samt de allmänna råden för planering och genomförande av undervisningen för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan.²

Samverkan mellan lärare kring bedömning och betygssättning anges ofta som en av grunderna för att skapa förutsättningar för en likvärdig betygssättning. I detta arbete har rektorn och lärarna ett delat ansvar. Det är rektorns ansvar att skapa förutsättningar för samverkan och lärarnas ansvar att samverka med andra lärare. I flera av skolorna som granskats bedömer Skolinspektionen att arbetet med bedömning och betygssättning av eleverna brister. I dessa skolor samverkar lärarna oftast inte kring bedömning och betygssättning av eleverna, och i flera fall tar inte heller rektorn sitt fulla ansvar för att leda och styra skolans arbete på området.

---

¹ Urvalet av skolor som ingått i tillsynen är dock inte representativt. Att en stor andel skolor tilldelats kritik ska ses mot bakgrund av att de valdes ut mot bakgrund av att de visar en stor avvikelse i Skolinspektionens omräkning av nationella prov och/eller har en stor avvikelse i relationen mellan nationella prov och betyg.

² Skolverket (2011), Skolverket (2012).

Mot bakgrund av det reformerade betygssystemet med bland annat kunskapskrav och fler betygssteg som började gälla den 1 juli 2011 uppfattar Skolinspektionen ett ökat behov av samverkan mellan lärare. Flera av de intervjuade lärarna uppger att de känner sig osäkra kring bedömning och betygssättning och att de oroar sig för likvärdigheten i deras betygssättning kontra betygssättningen på andra skolor. Skolinspektionen har dock sett flera exempel på skolor med regelbunden och strukturerad samverkan mellan lärare där lärarna uttrycker att de känner sig trygga i sin bedömarkompetens och med sin bedömning av elevernas kunskaper.

I Skolverkets allmänna råd kring bedömning och betygssättning framgår också att det är viktigt att lärarna ges möjlighet att träffa lärare på andra skolor för att diskutera bedömning och betygssättning. Förutom några få exempel deltar ingen av de granskade skolorna i någon formaliserad betygs- eller bedömningssamverkan med andra skolor. På några av de granskade skolorna är lärarna ensamma om att undervisa i sitt ämne, och har ingen samverkan med andra lärare över huvud taget i frågor som rör bedömning och betygssättning.

Tillsynen har också visat att skolorna inte vet om deras betygssättning är likvärdig eller inte. I de allra flesta skolorna kritiseras rektorns uppföljning av likvärdigheten i betygssättningen. Ofta omfattar analysen av betygssättningen endast den egna skolan, och ibland sker den endast på elevnivå. På flera av de

”... skolorna vet inte om deras betygssättning är likvärdig eller inte.”

skolor som Skolinspektionen har besökt finns det regelbundna skillnader i relationen mellan nationella prov och slutbetyg som behöver diskuteras i skolan. De nationella proven är ett underlag i lärarens betygssättning och det finns inte några regler som styr i hur hög grad provet ska påverka betygssättningen av den enskilda eleven. Rektorn och lärarna förklarar ofta skillnader där stora andelar elever får ett högre slutbetyg än provbetyg med att elever blir nervösa vid provtillfället eller att de har glömt bort kunskap som de redan har visat för lärarna vid andra tillfällen. För att kunna analysera likvärdigheten i betygssättningen behöver skolorna dock göra jämförelser mellan klasser, skolor och gentemot riket. Annars får skolorna svårt att få syn på tids- eller skolspecifika faktorer som kan påverka likvärdigheten i betygssättningen. Exempel på sådana faktorer kan vara lärarnas syn på betydelsen av de nationella proven för slutbetygen, lokal bedömningskultur eller undervisningens genomförande.

I flera skolor är eleverna missnöjda med informationen kring betygssättningen från lärarna och känner sig ibland orättvist bedömda. På dessa skolor kopplar inte lärarna på ett tydligt sätt de uppgifter som eleverna jobbar med till kunskapskraven, och lärarna får därmed svårt att förklara och motivera elevernas betyg. Gemensamt för skolor där eleverna är som mest nöjda är ofta att lärarna samverkar mycket kring bedömning och betygssättning. Dessutom jobbar lärarna konsekvent och transparent, oavsett ämne och årskurs. Flera lärare och rektorer beskriver att om eleverna känner igen sig i arbetsättet har de också större möjlighet att förstå och ta till sig och reflektera kring kunskapskrav.

Slutligen har Skolinspektionen noterat att vissa huvudmän använder sig av styrsystem i form av lönemodeller där elevernas betyg och så kallade kundnöjdhetsindex på olika sätt kopplas till lärarnas löneutveckling. Skolinspektionen har inte haft för avsikt att undersöka huvudmännens olika styr- och incitamentssystem, men menar att det är viktigt att forskning och studier av olika slag fortsätter att analysera betydelsen av liknande strukturer.

1. Inledning

Betyget är viktigt av flera olika orsaker. Betyget ska uttrycka i vad mån den enskilda eleven har uppnått de nationella kunskapskraven som finns för respektive ämne eller kurs. För den enskilde eleven fungerar betyget som ett urvalsinstrument till nästa utbildningsnivå eller arbete. Betygen används också som en del i uppföljningen av hur de nationella kunskapskraven för utbildningen uppfylls, såväl på den enskilda skolan som på huvudmänna- och nationell nivå. Felaktigt satta betyg kan således få konsekvenser för både den enskilda eleven och för möjligheterna att följa upp i vilken mån de nationella målen i utbildningen uppfylls.

Skolverket och Skolinspektionen har i flertalet granskningar och utredningar visat att betygssättningen brister i likvärdighet.³ Bland annat har Skolverket visat att lärarna ges få möjligheter till strukturerade och regelbundna diskussioner kring bedömning och betygssättning, såväl inom som mellan skolor. Lärarnas behov av samtal och kompetensutveckling kring betygssättning kan också antas ha ökat mot bakgrund av den nya skollagen och läroplanerna från 2011 som omfattas av nya kunskapskrav och fler betygssteg. Vidare har Skolinspektionen i flera kvalitetsgranskningar konstaterat att lärare undervisar och betygssätter utifrån egna tolkningar av kursplanerna, vilka inte alltid överensstämmer de mål och kunskapskrav som framgår i styrdokumentet. Slutligen visar Skolverkets uppföljningar av relationen mellan betyg på nationella prov och slutbetyg och kursbetyg på stora skillnader mellan skolor, något som indikerar ett likvärdighetsproblem.

---

³ Skolverket (2000), Skolverket (2002), Skolverket (2003), Skolverket (2006), Skolverket (2007), Skolverket (2009), Skolverket (2012a) Skolverket (2012b), Skolinspektionen (2010), Skolinspektionen (2011).

Sedan läsåret 2009/2010 har Skolinspektionen på uppdrag av regeringen samlat in och rättat om ett urval av elevlösningar från nationella prov i grundskolan och gymnasieskolan i syfte att granska likvärdigheten i bedömning och betygssättning.⁴ Totalt har Skolinspektionen rättat om cirka 94 000 prov från ungefär 1 800 skolor. Resultatet av omrättningen visar att det finns omfattande och stora avvikelser mellan skolans bedömning och Skolinspektionens bedömning i vissa delprov, särskilt vid uppsatsskrivning i såväl svenska som engelska. I vissa skolor finns det delprov där det vid nästan varannat prov är skillnad mellan skolans rättning och Skolinspektionens. Skolinspektionens rättare bedömer oftast att elevens prestation motsvarar ett lägre betyg än vad rättaren på elevens skola kommit fram till.

”... det finns omfattande och stora avvikelser ...”

I samband med den andra omrättningen (2010/2011) fick Skolinspektionen i uppdrag av regeringen⁵ att genomföra tillsyn av likvärdigheten i bedömning och betygssättning på de skolor som visade störst avvikelser mellan skolans egen rättning och Skolinspektionens omrättning.

Skolinspektionen har därför granskat om skolornas arbete med likvärdig bedömning och betygssättning motsvarar kraven i skollagen och andra författningar. En grundläggande utgångspunkt är synen på bedömning och betygssättning som en process av planering, bedömning, dokumentation, betygssättning och uppföljning, något som beskrivs i Skolverkets allmänna råd för bedömning och betygssättning i gymnasieskolan och i viss utsträckning i de allmänna råden för planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan.⁶

I denna tillsyn, som är den andra i ordningen av detta slag ingår skolor som visar en stor avvikelse mot Skolinspektionens omrättning och/eller har en stor avvikelse i relationen mellan provbetyg och slut- eller kursbetyg.⁷ Totalt 30 skolor har ingått i tillsynen, varav 19 är grundskolor och elva är gymnasieskolor. Hälften av dessa har fristående huvudmän, den andra hälften kommunala. Huvudmannaskap har inte haft någon betydelse för urvalet.

---

⁴ Skolinspektionen dnr 01-2009:2796.

⁵ Skolinspektionen dnr 01-2010:2643, se även avsnitt 5. Metod och genomförande.

⁶ Skolverket (2011), Skolverket (2012).

⁷ Skolinspektionen dnr 01-2011:6342.

2. Resultat

2.1 Rektorn och lärarna brister i sitt arbete med bedömning och betygssättning

Alla elever ska betygssättas på likvärdiga grunder och betygen kan på flera olika sätt få konsekvenser för eleven och dennes framtid. Tillsammans har rektorer och lärare ett stort ansvar för betygssättningen.

För att betygssättningen ska bli så likvärdig som möjligt är det viktigt att lärarna regelbundet diskuterar och analyserar hur de bedömer eleverna i förhållande till kunskapskraven. Det kan till exempel innebära att lärarna bedömer elevarbeten tillsammans och/eller skapar en uppsättning av elevexempel som representerar olika kunskapsnivåer.⁸ I rektorns ansvar ingår bland annat att skapa möjligheter för lärarna att diskutera bedömning och betygssättning med varandra och, vid behov, se till att lärarna ges kompetensutveckling på området.⁹

I analysen av skillnader mellan Skolinspektionens och skolornas egen rättning framgår att lärares sambedömning kan ha betydelse för likvärdigheten i betygs-

---

⁸ För grundskolan: Lgr11 2.1. Kunskaper, Skolverkets allmänna råd för planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. För gymnasiet: Lgy11 2.1 Kunskaper, Skolverkets allmänna råd för bedömning och betygssättning i gymnasieskolan.

⁹ 2 kap 10 §, 3 kap 14 § och 4 kap 4,5 §§ skollagen samt Lgr11 2.8 Rektorns ansvar (Lgy11 2.6 Rektorns ansvar).

sättningen. Hinnerich och Vlachos visar att lärare som ensamma bedömer elevernas nationella prov sätter högre betyg relativt Skolinspektionens rättare jämfört med lärare som sambedömer proven.¹⁰ Anders Jönsson, docent i utbildningsvetenskap och biträdande professor vid Högskolan i Kristianstad menar att samverkan kring bedömning kan leda till att bedömarkompetensen ökar hos lärare.¹¹

Lärarnas samverkan kring bedömning och betygssättning

I drygt hälften av de granskade skolorna har Skolinspektionen bedömt att rektorn eller lärarna inte tar ett tillräckligt ansvar för att betygssättningen av eleverna ska vara så likvärdig som möjligt. På flera skolor sammanfaller bristerna, det vill säga såväl rektorns som lärarnas arbete får kritik. I tillsynen har Skolinspektionen bland annat granskat om rektorn organiserar skolans verksamhet så att lärarna har tid och möjlighet att diskutera och samverka kring bedömningar. Saker som kan påverka lärarnas möjlighet till samverkan är till exempel organisatoriska faktorer såsom schemaläggning och formering av arbetslag eller ämneslag. I flera av de skolor där lärarsamverkan var relativt ostrukturerad och oregelbunden, visar granskningen att rektorn inte tagit eller fördelat ett tydligt ansvar för ämnessamverkan. I dessa fall var det också vanligt att rektorn inte heller följde upp eventuella ämneslags verksamhet.

Ansvar för betygssättningen vilar som nämnts även på lärarna. Här har Skolinspektionen granskat hur bra lärarna är på att samarbeta med andra lärare. I många av de skolor som Skolinspektionen besökt finns det flera lärare i såväl engelska, svenska som matematik, men samarbetet mellan dem är ibland ostrukturerat och varierande beroende på lärarnas engagemang eller vilja

”Det är viktigt att rektorn arbetar för att skapa samarbeten ...”

att arbeta tillsammans med sina kollegor. Detta innebär att det i flera skolor inte sker regelbundna ämneslagsträffar, åtminstone inte i alla ämnen. Ett annat vanligt förekommande problem är att mötestiden inte används till att diskutera och analysera pedagogiska frågor såsom bedömning och betygssättning. Istället diskuterar man enskilda elevärenden eller annat som kräver lärarnas direkta uppmärksamhet.

I de skolor där ämneslagsträffarna sker regelbundet och faktiskt behandlar bedömning och betygssättning tar rektorn och lärarna ett delat ansvar. Ofta finns det någon, en lärare eller rektorn, som är tydligt ansvarig för vad som ska avhandlas på mötena. I några skolor beskriver lärarna också att det är viktigt att man i skolan gemensamt och tydligt uttalar att mötena ska vara till för pedagogiska diskussioner och ingenting annat.

I Kumla skola i Tyresö kommun har rektorn tillsammans med lärarna tagit beslut om att förändra organisationen och schemaläggningen så att lärarna ska kunna träffas ämnesvis. Det har gett lärarna möjlighet att kontinuerligt samverka kring planeringen av undervisningen och i bedömningen av olika elevuppgifter. På samma sätt ges lärarna möjlighet att samverka kring bedömningen av de nationella proven. Lärarna i skolan menar att de genom detta arbetssätt har fått en större samsyn kring bedömning och betygssättning.

Det är viktigt att rektorn arbetar för att skapa samarbeten med andra skolor för att skapa förutsättningar för en likvärdig betygssättning. Skolinspektionen har i granskningen sett exempel på ett antal formaliserade samarbeten mellan skolor

¹⁰ Skolinspektionen (2012).

¹¹ Jönsson (2011), Jönsson (2012).

där lärarna i huvudmannens olika skolor träffas regelbundet i syfte att diskutera bedömning och rättning av nationella prov. Det finns dock en del huvudmän med mindre skolor, där lärarna inte har en ämneskollega inom skolan, och det helt saknas samarbeten kring bedömning och betygssättning med lärare på andra skolor.

Samverkan kring bedömning av de nationella proven

Många av de skolor som Skolinspektionen besökte hade någon form av organisation kring rättningen av de nationella proven som innebar att flera lärare var involverade och rättade tillsammans. Det allra mest formaliserade exemplet som Skolinspektionen observerade i tillsynen var på den fristående grundskolan Kunskapsskolan i Lund. Efter de nationella ämnesproven samlas lärare i respektive ämne från varje Kunskapsskola i Skåne (fem stycken). Lärarna sitter sedan ämnesvis och rättar de nationella proven tillsammans under en vecka. Det innebär att lärarna inte rättar sina egna elevers prov. Vid eventuella oenigheter om vilket betyg en elev skulle erhålla beslutades att elevens undervisande lärare skulle stå tillbaka i diskussionen för att i så stor utsträckning som möjligt undvika att väga in till exempel vad eleven presterat tidigare.

I några skolor med mer än en lärare i varje ämne var utgångspunkten att lärarna inte skulle rätta sina egna elevers prov. På några skolor rättade lärarna sina egna elevers prov, men samlades sedan tillsammans med andra lärare för att gemensamt diskutera och bedöma de prov som man var osäker på. Lärare vid flera skolor uttryckte att det är de delprov där eleverna ska producera stora textmängder, till exempel uppsatsproven i svenska och engelska, där behovet av sambedömning är som störst.

”Många skolor hade någon form av organisation kring rättningen av de nationella proven”

Tillsynen visade också på flera exempel där lärare rättade sina egna elevers nationella prov utan någon organiserad samverkan med andra lärare i samma ämne. I dessa skolor handlade det snarare om att ”rycka tag i någon kollega” om man kände sig osäker på en bedömning. I dessa fall gavs således inte lärarna någon möjlighet att verka för en likvärdig bedömning av de nationella proven.

I flera av de skolor där sambedömning var utbrett menade lärarna att de kände sig tryggare med sin bedömning av elevens kunskaper. Någon lärare menade att det helt enkelt känns bra att kunna visa att man kommit till samma slutsats som sina kollegor. Flera lärare uttryckte också att själva samtalen som uppstod vid sambedömningstillfällena var utvecklande för deras bedömarkompetens. I flera skolor fanns tankar hos lärarna om att även aidentifiera proven vid rättningen för att bli så lite påverkad av sina förkunskaper om eleverna som möjligt.

2.2 De nationella proven används inte alltid som stöd för betygssättningen

Enligt Skolverkets hemsida är syftet med de nationella proven i huvudsak att stödja en likvärdig och rättvis bedömning och betygssättning och ge underlag för en analys av i vilken utsträckning kunskapskraven uppfylls på skolnivå, på huvudmannnivå och på nationell nivå. Nationella prov genomförs i grundskolans årskurser 3, 6 och 9 och i gymnasieskolan.¹²

”... De nationella proven är inte examensprov ...”

Av författningarna framgår att de nationella proven inte är examensprov, och det finns heller inga regleringar som styr i hur hög grad ett nationellt prov ska påverka betygssättningen. Det är läraren själv som bestämmer på vilket sätt proven ska utgöra ett stöd för betygssättningen. De nationella proven prövar inte heller alla mål i kursplanerna. Läraren ska dock använda de nationella proven som ett stöd för en rättvis och likvärdig betygssättning.¹³

En stor avvikelse mellan provbetyg och betyg kan vara ett tecken på att skolan och huvudmannen behöver granska arbetet med bedömning och betygssättning. På samma sätt kan en mycket hög överensstämmelse också vara en signal om att analyser av betygssättningen behöver göras.

Nationella prov som stöd för betygssättningen

Sex av de 30 skolor som besöktes kritiserades för att lärarna inte använde de nationella proven som ett stöd för en rättvis och likvärdig bedömning och betygssättning. Vid bedömningen av skolorna har Skolinspektionen utgått från relationen mellan resultat på det nationella provet och slutbetyg, men en stor avvikelse har inte per automatik lett till kritik. Istället har skolan fått kritik när det av tillsynen framkommit att lärare inte jämför resultaten på de nationella proven med den egna dokumentationen och inte analyserar skillnader och likheter i resultaten och/eller inte använder proven som stöd för bedömningen av elevernas kunskaper.

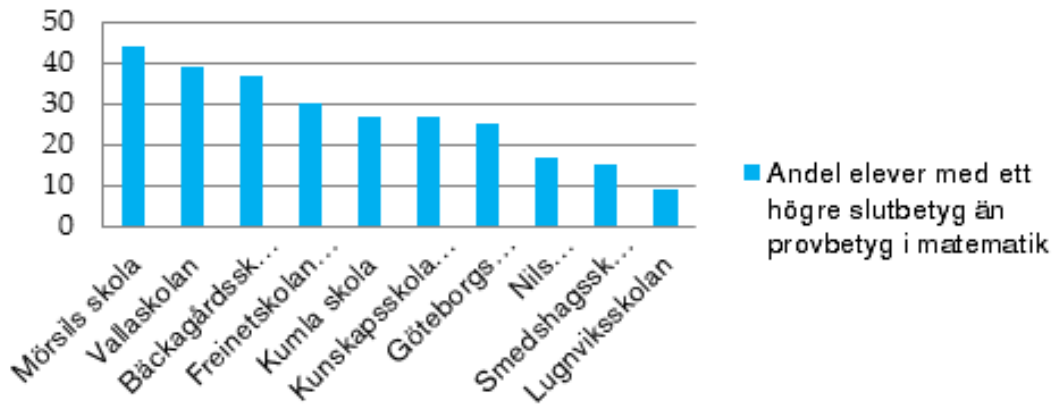
---

¹² I årskurs 3 genomförs ämnesproven i matematik, svenska och svenska som andraspråk. I årskurs 6 och 9 genomförs ämnesproven i engelska, matematik, svenska och svenska som andraspråk, ett av ämnena biologi, fysik eller kemi samt ett av ämnena geografi, historia, religionskunskap eller samhällskunskap. I gymnasieskolan finns nationella kursprov i engelska, matematik och svenska/ svenska som andraspråk.

¹³ För grundskolan: 9 kap. 20 § skolförordningen. För gymnasieskolan: 8 kap 3 § gymnasieförordningen.

¹⁴ Här redovisas avvikelser på samtliga grundskolor som ingick i den riktade tillsynen. Vad gäller gymnasieskolorna finns bara data över det senaste årets avvikelser då detta inte tidigare följts upp av Skolverket. I varje enskild skolrapport beskrivs dock det senaste årets relation mellan provbetyg och kursbetyg. Även här finns stora skillnader mellan skolor. Andelen elever som har fått ett lägre slutbetyg än provbetyg är i huvudsak obefintlig och redovisas därför inte.

Andel elever med ett högre slutbetyg än provbetyg i matematik

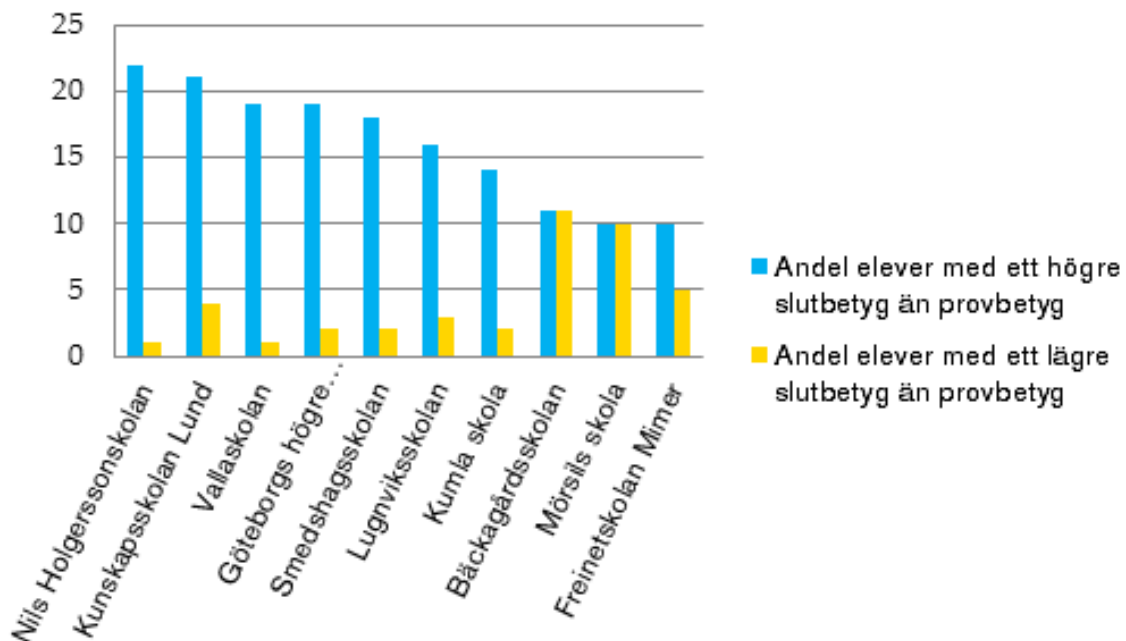
Figur 1. Relationen mellan provbetyg och slutbetyg i matematik

Relationen mellan provbetyg och slutbetyg

I figur 1 beskrivs ett genomsnitt av tre års medelvärden av andelen elever som fick ett högre slutbetyg än provbetyg i matematik hos samtliga grundskolor som ingick i tillsynen.¹⁴ Som framgår av figuren finns det en variation mellan skolorna.

I Mörsils skola i Åre kommun har i genomsnitt 44 procent av eleverna fått ett högre slutbetyg än provbetyg de tre senaste åren. Detta kan jämföras med till exempel Lugnviksskolan i Östersunds kommun där under tio procent av eleverna har tilldelats ett högre slutbetyg än provbetyg.

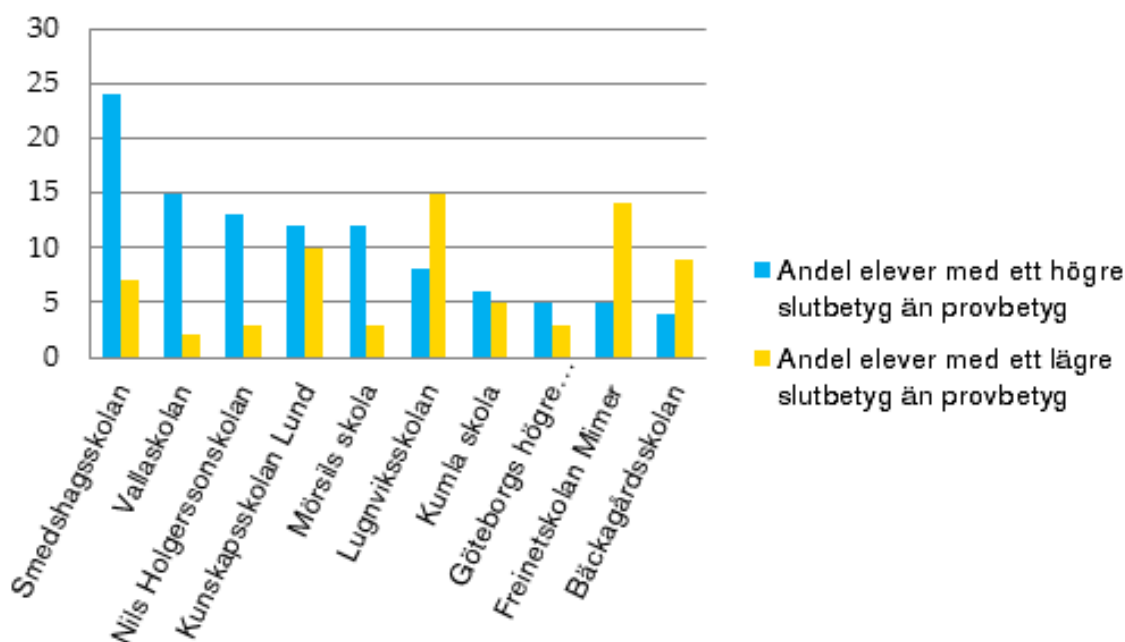
Relationen mellan provbetyg och slutbetyg i svenska

Figur 2. Relationen mellan provbetyg och slutbetyg i svenska

Figur 2 beskriver ett genomsnitt av tre års medelvärden i svenska. Här framgår att det föreligger skillnader mellan skolor, såväl vad gäller andelen elever som får ett högre slutbetyg som ett lägre. I Bäckagårdsskolan i Malmö kommun har till exempel drygt tio procent av eleverna fått ett lägre slutbetyg än provbetyg, att jämföra med till exempel Göteborgs högre samskola där andelen elever med ett lägre slutbetyg än provbetyg ligger på ett par procent.

Relationen mellan provbetyg och slutbetyg i engelska

Figur 3. Relationen mellan provbetyg och slutbetyg i engelska

Figur 3 visar relationen mellan slutbetyg och provbetyg i engelska, även här redovisade som genomsnitt av tre års medelvärden. Här är skillnaderna något större än för svenska, såväl vad gäller andelen elever som får ett högre slutbetyg än provbetyg som de som får ett lägre slutbetyg än provbetyg. I Vallaskolan i Sala kommun får till exempel cirka 15 procent av eleverna ett högre slutbetyg än provbetyg, medan det i Bäckagårdsskolan är fem procent av eleverna som får ett högre slutbetyg än provbetyg.

Hur förklaras skillnaderna?

Skolinspektionen har vid sina tillsynsbesök ställt frågor till rektorer och lärare om relationen mellan de nationella proven och slutbetygen, såväl när avvikelserna är stora som när de varierar över år eller mellan lärare.

När det gäller att eleverna får ett högre slutbetyg än provbetyg är en vanlig förklaring att lärarna har ett bredare underlag än bara provresultatet för att bedöma elevernas måluppfyllelse. Det vill säga, även om eleverna misslyckas på det nationella provet, kan de i andra sammanhang ha visat prov på de kunskaper som efterfrågas. Ofta menar lärarna även att eleverna blir nervösa av det nationella provets utformning och genomförande och därför presterar sämre än de normalt skulle göra.

Tillsynen har visat att det varierar hur lärarna förbereder eleverna inför de nationella proven. I några skolor uppgav lärarna att de inte förbereder eleverna mer än vad som framgår av de läroanvisningar som Skolverket skickar med de nationella proven. I andra skolor framkom att man lade ner betydligt mer tid på provförbe-

redelse. Exempelvis uppgav personalen i en skola att man har beslutat att införa, för huvudmannen gemensamma prov, som avses motsvara de nationella proven. Dessa prov ska genomföras före de nationella proven. Enligt skolledningen och lärarna är det ett sätt att vänja eleverna vid den ansträngda och stressande provsituationen som de nationella proven utgör liksom en möjlighet att ha kvalitetssäkrade prov som samtliga lärare i koncernen kan använda sig av.

De stora avvikelserna i matematik förklaras också med att skolorna sätter in särskilda insatser för de elever som inte klarat de nationella proven. På någon skola fick enligt rektorn eleverna matematikundervisning motsvarande två terminer under de sista veckorna av vårterminen. På en annan skola uppgav matematiklärarna att man helt enkelt låter de elever som klarat gränsen för godkänt på det nationella provet sköta sig själva de sista veckorna av terminen. Matematiklärarna arbetar då enbart med att stödja de elever som misslyckats på det nationella provet.

Tillsynen visar också att skillnader mellan skolor kan bero på att olika lärare lägger olika vikt vid de nationella proven vid betygssättningen. På en av de skolor som Skolinspektionen besökte framgick att en relativt stor andel elever fick ett lägre slutbetyg än provbetyg i ämnet engelska. Lärarna förklarade detta med att eleverna inte hade presterat särskilt bra under tiden fram till provet, men ändå lyckades göra ett mycket gott resultat på det nationella provet. Detta, menade lärarna, räckte dock inte för att eleverna skulle tilldelas det högre betyget, eftersom enbart det nationella provet inte var tillräckligt för att visa de kunskaper som krävs i engelska. I en annan skola var andelen elever med samma slutbetyg som provbetyg i engelska relativt hög. Här var lärarnas uppfattning att det nationella provet i engelska väl överensstämmer med de kunskapskrav som gäller för årskurs 9 i engelska och om eleven lyckades väl på provet så skulle denne även ges motsvarande betyg. Skillnader i lärares syn på det nationella provets betydelse kan därmed få konsekvenser för bedömningen och betygssättningen av elevernas kunskaper.

2.3 Rektorn brister i uppföljningen och analysen av bedömning och betygssättning

Enligt skollagen behöver rektorn se till att skolan bedriver ett kvalitetsarbete där betygssättningen följs upp så att ändamålsenliga insatser kan sättas in för att betygssättningen ska vara så likvärdig som möjligt.¹⁵ En indikator på likvärdigheten i skolans bedömning och betygssättning kan vara relationen mellan slut- eller kursbetyg och betyget på nationella prov.

”... uppföljningen av betygssättningen behöver bli bättre.”

Analys av betygssättning

Av tillsynen framgår att rektorerna ofta brister i att följa upp och analysera betygssättningen. I nästan samtliga av de skolor som ingått i tillsynen bedömer Skolinspektionen att rektorn behöver se till att uppföljningen av betygssättningen blir bättre.

Flera av de granskade skolorna följer regelbundet upp betygssättningen på

¹⁵ 2 kap 10 §, 3 kap 14 § och 4 kap 4,5 §§ skollagen samt Lgr11 2.8 Rektorns ansvar (Lgy11 2.6 Rektorns ansvar).

individnivå. Många skolor anordnar så kallade betygskonferenser varje termin där rektorn och lärarna tillsammans går igenom samtliga elevers kunskapsutveckling. Diskussionen kan då handla om att upptäcka vilka elever som riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Ibland förekommer det att man jämför betygen i olika ämnen. Till exempel berättar en rektor att han började ifrågasätta varför eleverna ofta hade väldigt höga betyg i praktiska ämnen såsom bild, medan de inte nådde alls lika högt i till exempel svenska och matematik.

I de allra flesta fall görs dock ingen analys av betygssättningen där skolan jämför till exempel de nationella proven över tid och mellan klasser, skolor och gentemot riket. På några skolor hade rektorerna reflekterat över relationen mellan nationella prov och betygssättningen, men bara på årsbasis och inte över tid. Eftersom det är lärarna som sätter betyg både på det nationella provet och i ämnet/kursen hade de flesta lärarna som Skolinspektionen intervjuat en uppfattning om hur relationen såg ut i det egna ämnet/den egna kursen, men inte för skolan i stort eller i relation till andra skolor.

2.4 Eleverna informeras inte om grunderna för betygssättningen

Enligt skollagen ska eleverna informeras om de grunder som tillämpas vid betygssättningen¹⁶. Av Skolverkets allmänna råd för bedömning och betygssättning i gymnasieskolan framgår att lärare har ansvar för att se till att eleverna förstår syftet med undervisningen, vilka kunskaper de ska ges möjlighet att utveckla samt hur de ska visa sina kunskaper. På så sätt tydliggör lärare förväntningarna för eleverna. Eleverna behöver veta när och hur läraren tänker bedöma och följa upp deras kunskaper samt vad som fokuseras vid de olika tillfällena.

Elevernas förtroende för betygssättningen

Nästan en tredjedel av de granskade skolorna ges kritik för deras arbete med att informera eleverna om på vilka grunder betygssättningen sker. Ofta handlar kritiken om att lärarna inte i tillräcklig utsträckning förvissar sig om att eleverna förstår vilka kunskaper de ska utveckla. Tillsynen visar att det hos många lärare finns en osäkerhet kring det reformerade betygssystemet. På flera skolor uppger lärarna att de känner sig osäkra på hur de ska tolka kunskapskraven och göra likvärdiga bedömningar. I några skolor uppger lärarna att de inte arbetat fram en samsyn kring tolkningen av kunskapskraven. Detta får konsekvenser för lärarnas möjligheter att kommunicera vilka förväntningar de har på eleverna. Elever i flera skolor uppger att de är missnöjda med lärarnas betygssättning och inte känner sig rättvist bedömda. Några elever uttrycker att de känner sig som försökskaniner i ett nytt betygssystem som deras lärare inte har hunnit lära sig än.

”... lärare har ansvar för att se till att eleverna förstår syftet med undervisningen ...”

På flera skolor sker dock ett omfattande utvecklingsarbete med de samlade läroplanerna. Bland annat rör arbetet lärarnas tolkning de nya kunskapskraven

---

¹⁶ 3 kap 15 § skollagen.

och hur dessa kan förmedlas till eleverna. I flera av de granskade skolorna är bedömningsprocessen konsekvent och genomskinlig och lärarna gör det tydligt för eleverna vilka kunskaper de ska visa för de olika kunskapsnivåerna. Gemensamt för dessa skolor är att det sker ett kontinuerligt arbete kring bedömning och betygssättning i syfte att stödja elevernas kunskapsutveckling och medverka till en större likvärdighet. Kamratbedömning, lärarfeedback på inlämningsuppgifter, återkommande genomgångar av kunskapskraven i samband med nya arbetsområden eller uppgifter, bedömningar av elevlösningar på nationella prov och arbete med "förprov" är några exempel på hur lärare arbetar med att ge eleverna insikt i hur deras kunskaper bedöms. Flera elever i de skolor där lärare ägnar sig åt sambedömning uttrycker också att de har ett förtroende för betygssättningen.

2.5 Andra faktorer än kunskapskraven kan ha betydelse vid betygssättningen

Finns det yttre faktorer som påverkar lärarna i deras betygssättning som inte har med kunskapskraven och elevens kunskapsutveckling att göra? I Skolinspektionens omrättning av de nationella ämnesproven är de negativa avvikelserna långt mer vanliga än de positiva, det vill säga, Skolinspektionens rättare tilldelar betydligt oftare elevlösningarna ett lägre betyg än vad ursprungs rättaren gjort. I analysen av skillnader mellan Skolinspektionens och skolornas rättning visar forskarna Hinnerich och Vlachos att elever som tillhör grupper som i allmänhet uppvisar goda studieresultat i årskurs 9 och på gymnasiet får högre provbetyg än elever som tillhör andra grupper, trots att Skolinspektionens rättare anser att proven är likvärdiga.¹⁷

”svårt att frigöra sig från sina förkunskaper och sin uppfattning om eleven ...”

Lärarna känner sina elever

Tillsynen visar att andra faktorer än kunskapskraven kan ha betydelse när lärarna betygssätter eleverna. Ett exempel på detta är att lärare, mer eller mindre medvetet, tar hänsyn till elevers beteende eller attityder. I flera av de intervjuer som Skolinspektionen gjort uttrycker lärarna att de inte medvetet tar hänsyn till exempelvis närvaro eller ambition, men att det ändå kan spela in i bedömningen. På samma sätt menar flera lärare att avvikelsen mellan deras rättning av de nationella proven och Skolinspektionens kan bero på att det är svårt att frigöra sig från sina förkunskaper och sin uppfattning om eleven och hur denne har presterat tidigare. Ett antal av de elever som intervjuades vid de olika skolorna menade också att om en elev väl stämplat som antingen duktig eller mindre duktig av en lärare så är det svårt att förändra den bilden.

Huvudmännens styrning

Skolinspektionen har i ett par skolor som ingått i tillsynen stött på lönomodeller där elevernas betyg och så kallade kundnöjdhetsindex där föräldrar och elever utvärderar enskilda lärare och arbetslag, på olika sätt kopplas till lärarnas löneutveckling. Skolinspektionen har inte haft för avsikt att undersöka huvudmännens

¹⁷ Skolinspektionen (2012)

olika styr- och incitamentssystem, motiven till dessa, eller deras eventuella påverkan på elevernas kunskapsutveckling eller lärarnas betygssättning. Att huvudmän, aktivt och på olika sätt, försöker styra och genomföra utbildningen så att skolorna och eleverna i högre grad kan nå de nationella målen är positivt och i enlighet med deras uppdrag. I någon skola beskrev flera lärare hur arbetslag och ämneslag inom huvudmannens organisation jämförs med varandra på central nivå, bland annat utifrån vilket betyg deras elever når och vilka resultat som de får på föräldra- och elevenkäter. En avsikt med arbetssättet var enligt lärarna att framhäva de kollegor som lyckats väl, och låta deras arbete inspirera andra lärare, inom samma huvudman.

Några lärare uttryckte dock vid besöken att de ibland kan känna en förväntan från huvudmannens eller rektorns sida att betygen alltid ska nå en viss nivå, oavsett elevernas möjligheter att nå kunskapskraven. Hos en huvudman beskrev lärarna att det till exempel fanns ett uttalat meritpoängsvärde som ska nås på varje skola.

3 Sammanfattande slutsatser

Tillsynen av skolornas arbete med likvärdig bedömning och betygssättning har visat att de flesta skolorna behöver förbättra sitt arbete för att nå upp till de krav som ställs av skollag och andra författningar på området. Bland annat behöver eleverna ges bättre information om hur de bedöms och betygssätts. Lärarna behöver också förbättra sitt arbete med bedömning och betygssättning och rektorn behöver ta ett större ansvar för att analysera betygssättningen.

3.1 Nya författningar skapar nya utmaningar

Skolinspektionens tillsyn visar att många lärare tycker att betygssättning och bedömning är svårt, inte minst mot bakgrund av det förändrade betygssystemet. I flera skolor uttrycker lärare att de inte har hunnit sätta sig in i bedömning och betygssättning i sådan utsträckning som de skulle vilja. I några skolor uttrycker lärarna att huvudmannens implementering av den nya skollagen och de nya läroplanerna inte varit tillräcklig. Lärarna menar också att stödmaterial från Skolverket tagit allt för lång tid på sig att bli färdigställt. Flera lärare tror att betygssättningen är rättvis inom skolan men betvivlar att betygssättningen är likvärdig mellan skolor. Elever på flera skolor frågar retoriskt hur de ska kunna förstå betygssättningen om deras lärare inte gör det.

”... många lärare tycker att betygssättning och bedömning är svårt ...”

Skolinspektionen kan dock konstatera att flera skolor arbetar aktivt och målinriktad med de samlade läroplanerna, av vilka bedömning och betygssättning är en viktig del. Flera lärare uppger att de har regelbundna diskussioner där de samtalar om undervisning och bedömning och betygssättning utifrån bland annat Skol-

verkets stödmaterial. Mot bakgrund av vad tillsynen har visat behöver dock detta arbete intensifieras.

3.2 Bättre uppföljning och analys ger förutsättningar för större likvärdighet

Tillsynen visar att rektorerna behöver ta ett större ansvar för att följa upp om skolans betygssättning är likvärdig. Skolorna gör sällan tillräckliga analyser av till exempel relationen mellan betyget på de nationella proven och slutbetyget för att kunna veta om betygssättningen är likvärdig.

I flera skolor förklarar rektorn och lärarna ofta att elever får ett högre slutbetyg än provbetyg med att skolorna ger eleverna som inte klarar de nationella proven extra stöd efter provtillfället. För vissa ämnen är dock möjligheterna att "läsa ikapp" på det sätt som beskrivs mer begränsade än andra. Till exempel genomförs det nationella provet i matematik i grundskolans årskurs 9 i mitten av maj, vilket ger skolorna viss tid till kunskapshöjande insatser. För gymnasieskolan genomförs de nationella proven i matematik i anslutning till kursavslutet vilket torde göra det svårt för skolan att hinna med omfattande kunskapshöjande insatser. På flera av skolorna förklaras avvikelserna ofta med att provets form har gjort eleverna nervösa och de därmed presterat sämre än vad de brukar, eller att eleverna redan har visat på dessa kunskaper tidigare. Att slutbetyget avviker från betyget på det nationella provet för enskilda elever är i sig inte konstigt. För att kunna analysera sin betygssättning och bedöma likvärdigheten behöver skolorna dock göra en analys av avvikelserna och jämföra sina provresultat mellan klasser, skolor och gentemot riket. I flera fall är inte rektorn och lärarna medvetna om hur deras betygssättning ser ut i förhållande till andra skolor. Konsekvensen blir att flera rektorer faktiskt inte har kunskap om det finns systematiska skillnader i skolans betygssättning och därmed heller inte om betygssättningen i skolan är likvärdig.

"Skolorna gör sällan tillräckliga analyser ..."

Skolinspektionen har inte i tillsynen granskat hur huvudmännen följer upp eller ger rektorerna förutsättningar för att kunna säkra en likvärdig betygssättning. Det faktum att skolorna sällan eller aldrig följer upp sin betygssättning kombinerat med en avsaknad av samverkan mellan skolor indikerar dock att huvudmännen inte prioriterar frågan.

3.3 Samverkan mellan lärare och skolor ger förutsättningar för större likvärdighet

Tillsynen har visat att det finns risk att lärarna mäter elevernas prestationer med olika måttstockar om lärarnas samverkan kring bedömning och betygssättning är ostrukturerad och oregelbunden. I de skolor där eleverna bedöms och betygssätts på ett likvärdigt sätt har rektorn och lärarna skapat en samsyn kring hur eleverna inom skolan ska bedömas. Här samarbetar lärarna både kring planeringen av undervisningen och kring bedömningen och betygssättningen av eleverna. Rektorns tydliga ledning och fördelning av ansvar är ofta ett gemensamt inslag i dessa skolor. Lärarna upplever att sambedömning av de nationella proven ökar likvärdigheten i bedömningarna och deras generella bedömarkompetens. Många lärare uppger att de känner sig tryggare i sina bedömningar när de gjort dem

tillsammans med sina kollegor. Flera elever uttrycker att de uppskattar en genomskinlig bedömningsprocess där flera lärare är inblandade.

Lärarna uppger att det kan ha både för- och nackdelar att rätta sina egna elevers prov liksom att avidentifiera proven vid rättning. Fördelen uppges framför allt vara att man inte lägger in sina egna värderingar om eleven i rättningen men flera lärare menar också man missar en del av sin elevs kunskapsutveckling genom att inte rätta provet själv.

Flera av de skolor som ingick i tillsynen är mindre skolor där lärarna saknar kollegor inom samma ämne. I de allra flesta av dessa skolor finns heller inget strukturerat samarbete med lärare på andra skolor kring bedömning och betygssättning. Det innebär att lärarna lämnas till sig själva i betygssättningen. I Skolverkets allmänna råd kring bedömning och betygssättning i gymnasieskolan påtalas vikten av att även skolor med fler lärare inom samma ämne bör samverka med andra skolor kring bedömning och betygssättning. Skolinspektionens omrättning av nationella prov har, som tidigare nämnts, visat att prov som rättats av ensamma lärare i större utsträckning än sambedömda prov rättats till ett lägre betyg av Skolinspektionens omrättare.¹⁸

För skapa grunder för en så likvärdig betygssättning som möjligt är det viktigt att samverkan mellan lärare på olika skolor ökar, inte minst då lärarna saknar ämneskollegor inom skolan. I detta arbete har såväl rektorerna som huvudmännen ett stort ansvar. Skolinspektionen har i tillsynen inte granskat vilket ansvar huvudmännen tar för en likvärdig bedömning och betygssättning, men i några skolor uppger rektorerna att huvudmännen behöver bli bättre på att skapa förutsättningar för samverkan mellan skolor.¹⁹

3.4 Statlig styrning och huvudmannens mål

En ökad decentralisering och de så kallade valfrihets- och friskolereformerna som skedde under 1990-talet har gett utbildningssystemet en mer marknadsmässig organisation. Centralt för denna utveckling är att föräldrar och elever har fått en ökad möjlighet att välja skola samt att konkurrensen mellan skolor har ökat. En grundtanke med reformerna var att de skulle leda till ökad pedagogisk mångfald och en ökad framväxt av skolor anpassade efter lokala förhållanden. Bland annat skulle konkurrensen göra att skolorna i högre utsträckning skulle behöva ta hänsyn till föräldrars och elevers behov och önskemål. Givet att kunderna (föräldrar och elever) väljer skolor med hög kvalitet skulle de skolor med god undervisning gynnas framför de skolorna med sämre undervisning och kvalitet.²⁰

Det finns en pågående vetenskaplig diskussion kring huruvida ett sådant konkurrenssystem är en bra styrmodell för skolan.²¹ Bland annat menar Vlachos att konkurrenssituationen i viss mån har bidragit till en betygsinflation som pågått i Sverige de senaste tio till 15 åren.²² I en annan studie anser dock Böhlmark och Lindahl att framväxandet av en friskolesektor höjt resultaten för alla elever, och de finner inte några tecken på att det skulle bero på någon betygsinflation.²³

---

¹⁸ Skolinspektionen (2012)

¹⁹ Även Riksrevisionen (2011) har påtalat att rektorer anser sig ha otillräckliga förutsättningar för att kunna arbeta med en likvärdig betygssättning.

²⁰ Från Vlachos "Friskolor i förändring"; Hartman (2011).

²¹ Ekonomisk debatt (2012).

²² Konkurrensverket (2010).

²³ IFAU (2012)

Enligt Vlachos resonemang²⁴ är själva idén med konkurrensutsättning att erbjuda tjänster som bättre motsvarar kundernas önskemål, till exempel sådana saker som elevernas trivsel och skolans kunskapsresultat. Vlachos refererar också till studier som visar att föräldrar i mindre utsträckning uppskattar lärare som är strikta i sin betygssättning, trots att eleverna lär sig mer med dessa lärare. Denna företeelse finns också på högskolenivå, där studenter förefaller ge låga omdömen till de lärare vars undervisning har störst positiv påverkan på deras långsiktiga kunskaper. Enligt detta resonemang skulle det också kunna finnas en risk att skolor betonar och lyfter fram mål och aktiviteter som efterfrågas av föräldrar och elever, på bekostnad av skolans övriga mål.

Skolinspektionen har delgetts exempel på att huvudmän ger skolorna vissa målvärden vad gäller olika betygsmått. Till exempel förväntas skolor inom en huvudman alltid nå ett visst genomsnittligt meritvärde. Skolinspektionen har även informerats om hur huvudmän kopplar skolpersonalens lön till elevernas betygresultat och föräldrars och elevers omdömen i olika kundnöjdhetsundersökningar. Att organisera en utbildning med liknande styrsystem kan, bland annat beroende på hur systemet utformas, ge olika utfall. Ett exempel skulle kunna vara att skolans resultat i större utsträckning sammanfaller med de nationella målen, till exempel genom att elevernas kunskaper ökar. Ett annat möjligt utfall är ett sådant som beskrivs av Vlachos, det vill säga att skolor lyfter fram andra mål, på bekostnad av de nationella. Skolinspektionens tillsyn har dock inte haft för ambition att undersöka detta, och kan därför inte heller uttala sig därom. Alla typer av lokala styrsystem kräver dock en effektiv uppföljning och analys av betygssättningen, både på skol- och huvudmannanivå. Som tidigare konstaterats så brister uppföljningen i en stor andel av de skolorna som Skolinspektionen granskat. Det är därför av stor vikt att rektorerna och lärarna skärper sin analys av betygssättningen i skolan. Det är också viktigt att forskning och studier av olika slag fortsätter att analysera betydelsen av liknande strukturer.

---

²⁴ Ekonomisk debatt (2012)

4. Bakgrund, syfte och frågeställningar

Bakgrund

Skolinspektionen har sedan läsåret 2009/2010 på uppdrag av regeringen samlat in och rättat om ett urval av elevlösningar från nationella prov i grundskolan och gymnasieskolan i syfte att granska likvärdigheten i bedömning och betygssättning. Insamlingen i grundskolan har avsett engelska, matematik och svenska/svenska som andraspråk och de naturorienterade ämnena (biologi, fysik och kemi) för årskurs 9. I gymnasieskolan har nationella kursprov i kurserna Engelska A, Matematik A och Svenska B/Svenska som andraspråk samlats in. Totalt har Skolinspektionen rättat om cirka 94 000 prov från ungefär 1 800 skolor. Resultatet av omrättningen visar att det finns omfattande och stora avvikelser mellan skolans bedömning och Skolinspektionens bedömning i vissa delprov, särskilt där elevens svar ska lämnas i form av en längre redogörelse, och i synnerhet vid uppsatsskrivning. I vissa skolor finns det delprov där det vid nästan varannat prov är skillnad mellan skolans rättning och Skolinspektionens. Avvikelseerna mellan skolans rättning och Skolinspektionens rättning går oftast i negativ riktning, det vill säga att Skolinspektionens rättare bedömer att elevens prestation motsvarar ett lägre betyg än vad rättaren på elevens skola kommit fram till.

I samband med den andra omrättningen (2010/2011) beslutade Skolinspektionen att, in linje med uppdraget som angavs i Skolinspektionens regleringsbrev, genomföra en **riktad tillsyn**²⁵ av likvärdigheten i bedömning och betygssättning på de skolor som visade störst avvikelser mellan skolans egen rättning och Skol-

---

²⁵ I en riktad tillsyn granskar Skolinspektionen regelefterlevnad inom ett begränsat område, till exempel mottagande i särskola eller som i detta fall, likvärdigheten i bedömning och betygssättning.

inspektionens omrättning. I regleringsbrevet för 2012 förstärktes uppdraget att granska skolornas bedömning och betygssättning, inte bara utifrån Skolinspektionens omrättning utan också mot bakgrund av förhållandet mellan provbetyg och slutbetyg. Som en del i det uppdraget har skolor valts ut för en så kallad **fördjupad tillsyn**²⁶. Det innebär att de utvalda skolorna, inom ramen för Skolinspektionens regelbundna tillsyn, fått en fördjupad granskning av området bedömning och betygssättning. Föreliggande rapport redovisar således resultatet från den riktade tillsynen av de skolor som uppvisade de största avvikelserna i rättningsomgången för läsåret 2011/2012 och för de skolor som varit föremål för en fördjupad tillsyn av bedömning och betygssättning inom Skolinspektionens regelbundna tillsyn.

Syfte och frågeställning

Tillsynen syftar till att, mot bakgrund av regeringsuppdraget, granska likvärdigheten i de utvalda skolornas arbete med bedömning och betygssättning, om arbetet motsvarar författningarnas krav samt att se till att eventuella brister åtgärdas.

Arbetet har utgått från följande frågeställning:

Arbetar skolan för en likvärdig betygssättning?²⁷

Skolverkets allmänna råd för bedömning och betygssättning i gymnasieskolan utgör ramverk för bedömningsunderlaget som utgår från frågeställningen. En grundläggande utgångspunkt är synen på bedömning och betygssättning som en process av planering, bedömning, dokumentation, betygssättning och uppföljning. Ett särskilt intresse har ägnats de nationella provens roll i betygssättningen. Den tillsynen har granskat om lärarna jämför resultatet på de nationella kursproven med den egna dokumentationen och om lärarna samverkar med andra lärare vid rättning av de nationella proven.

Tillsynen har också granskat om de utvalda skolornas lärare arbetar för en likvärdig betygssättning genom att undersöka hur lärarna planerar, bedömer och analyserar den egna betygssättningen. En annan fråga som har studerats är om eleverna får tillräcklig information om grunderna för betygssättningen.

Vidare har tillsynen granskat hur rektorn tar ansvar för en likvärdig betygssättning.

---

²⁶ I en fördjupad tillsyn utökas besöket (inom ramen för den regelbundna tillsynen) vid skolan och koncentreras till enskilda områden som Skolinspektionen bedömt som extra problematiska såsom särskilt stöd eller kränkande behandling.

²⁷ De skolor som valts ut mot bakgrund av stora skillnader mellan nationellt provbetyg och slutbetyg berörs inte direkt av denna frågeställning då bedömningarna där vilar på det bedömningsunderlag som används i den regelbundna tillsynen. Skillnaderna mellan de båda tillsynerna handlar dock mer om struktur än innehåll, och det övergripande syftet är detsamma, att följa upp om betygssättningen är likvärdig.

5. Metod och genomförande

Den genomförda tillsynen

Tillsynen av skolornas arbete för en likvärdig bedömning har gjorts i två delar. Dels gjordes en riktad tillsyn av de 20 skolor med störst avvikelse i Skolinspektionens kontrollrättning, dels gjordes en fördjupad tillsyn på tio skolor inom ramen för Skolinspektionens regelbundna tillsyn. Skolorna i den fördjupade tillsynen valdes mot bakgrund av att de hade en stor avvikelse mellan betyg på nationellt prov och slut- eller kursbetyg.

Den riktade tillsynen

Den riktade tillsynen har gjorts på 20 skolor i 17 kommuner. Tillsynen har genomförts av inspektörer vid Skolinspektionens avdelningar i Stockholm och Göteborg. Samtliga skolor har besökts av två inspektörer under en till två dagar beroende på skolans storlek.²⁸ Varje skolbesök har inletts med en övergripande information till skolans lärare om den riktade tillsynen.

Urval

Skolinspektionen har granskat 20 skolor, tio grundskolor och tio gymnasieskolor, som deltagit i Skolinspektionens omrättning av nationella prov genomförda år 2011. De skolor med störst andel prov som avvek mellan Skolinspektionens rättning och den ursprungliga rättningen valdes ut.

Tretton av skolorna har en fristående huvudman och sju skolor en kommunal huvudman. Skolorna besöktes mellan september och december 2012.

---

²⁸ Helsingborgs Ridgymnasium samt Nils Holgerssonskolan i Simrishamn besöktes av en inspektör på grund av sjukdom.

Dokumentstudier

För att fånga in relevanta aspekter i frågeställningen har dokumentstudier genomförts. Exempel på dokument som studerats är den verksamhetsredogörelse i vilken rektorn har svarat på hur skolan arbetar för en likvärdig bedömning och betygssättning. Andra dokument som granskats är dokument som lärare använder i sitt arbete såsom exempelvis planeringar av undervisningen och dokumentation över elevernas kunskapsresultat och kunskapsutveckling. Eftersom dokumentstudierna inte enskilt kan ge svar på alla de aspekter som den riktade tillsynens frågeställning innefattar har de kompletterats med intervjuer.

Intervjuer

Gruppintervjuer har genomförts med lärare i engelska, matematik och svenska. Antalet gruppintervjuer med lärare har anpassats till skolans storlek. I möjligaste mån har samtliga undervisande lärare i de tre nämnda ämnena intervjuats. I grundskolan har elever i årskurs 9 intervjuats, i gymnasieskolan elever i årskurs 3. Enskilda intervjuer har genomförts med rektorn och med två lärare på varje skola.

Till intervjuerna har funnits intervjuguider, utifrån vilka inspektörerna har genomfört öppna och halvstrukturerade intervjuer.

Återkoppling till skolan

Efter varje skolbesök har inspektörerna haft ett återkopplingsamtal med rektorn. Vid samtalet har inspektörerna muntligt redogjort för sina intryck från tillsynsbesöket samt beskrivit hur resultaten kommer att redovisas. De granskade skolorna har beretts tillfälle att sakgranska ett utkast av sitt skolbeslut.

Likvärdighet

För att så långt som möjligt säkra likvärdiga bedömningar från Skolinspektionens sida har bedömningsunderlag tagits fram för såväl grundskolan som gymnasieskolan. Bedömningsunderlagen utformades med utgångspunkt i skolans författningar kring bedömning och betygssättning samt Skolverkets allmänna råd. Intervjuguider med koppling till de olika bedömningspunkterna har också använts. Samtliga dokument har kvalitetssäkrats av en referensgrupp bestående av undervisningsråd från Skolverket, se nedan. Samtliga i projektet ingående inspektörer har varit delaktiga i framtagandet av bedömningsunderlag och intervjuguider. Alla skolbeslut har lästs och kvalitetssäkrats av projektledaren, en jurist samt ansvarig enhetschef.

Den fördjupade tillsynen

Urval och genomförande

Tio skolor med störst avvikelse mellan nationella prov och slutbetyg och som skulle granskas inom ramen för den fördjupade tillsynen under hösten och vintern 2012 valdes ut och fick en så kallad fördjupad granskning inom området bedömning och betygssättning. Dessa skolor fördelades över Skolinspektionens

avdelningar i Stockholm, Göteborg och Lund. Av de tio utvalda skolorna var nio grundskolor. Vid skolbesöken genomfördes fördjupade intervjuer kring bedömning och betygssättning med lärare i engelska, matematik och svenska.

Ett informationsmaterial togs fram till inspektörerna med anvisningar och fakta kring bedömningsområdet bedömning och betygssättning. Likaså togs en intervjuguide fram som ett komplement till de frågor om bedömning och betygssättning som inspektörerna ställer inom ramen för den regelbundna tillsynen.

6. Referenser

	Ekonomisk debatt nr 4 (2012), Niclas Berggren. m.fl.
Hartman L, m. fl. (2011)	Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?
Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (2012)	Har den växande friskolesektorn varit bra för elevernas utbildningsresultat på kort och lång sikt?, rapport 2012:17.
Jönsson A, (2011)	Likvärdig bedömning och nationella prov, Skola och samhälle. http://www.skola-ochsamhalle.se/lararutbildning/anders-jonsson-likvardig-bedomning-och-nationella-prov/
Jönsson A, (2012)	Redskap för rättvis och likvärdig bedömning, Lärande bedömning. http://www.larandebedomning.se/presentationer.html
Konkurrensverket (2010)	Betygets värde – En analys av hur konkurrensen påverkar betygssättningen vid svenska skolor, uppdragsforskningsrapport, 2010:6.
Riksrevisionen (2011)	Lika betyg, lika kunskap? En uppföljning av statens styrning mot en likvärdig betygssättning i grundskolan, rapport 2011:23.
Skolinspektionen (2009)	Undervisningen i matematik, kvalitetsgranskning, Rapport 2009:5.
Skolinspektionen (2010a)	Betygssättning i gymnasieskolan, kvalitetsgranskning, Rapport 2010:12.
Skolinspektionen (2010b)	Undervisningen i matematik i gymnasieskolan, kvalitetsgranskning, 2010:13.
Skolinspektionen (2011)	Betyg i gymnasieskolan, kvalitetsgranskning, Rapport 2011:4.
Skolinspektionen (2012)	Lika för alla? Omrättning av nationella prov i grundskolan och gymnasieskolan under tre år, dnr 01-2010:2643.
Skolverket (2000)	Nationella kvalitetsgranskningar 2000, Skolverkets rapport 190.
Skolverket (2002)	Nationella kvalitetsgranskningar 2001 – 2002, Betygssättningen i fristående skolor, dnr 76-2001:337.
Skolverket (2003)	Effekter av nationell kvalitetsgranskning.
Skolverket (2006)	Skolverkets lägesbedömning 2006 – Förskola, skola och vuxenutbildning, rapport 288.
Skolverket (2007)	Provbetyg – Slutbetyg – Likvärdig bedömning?, Rapport 300.
Skolverket (2009)	Likvärdig betygssättning i gymnasieskolan?, Rapport 338.
	Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2011:149) för planering och genomförande av undervisningen.
	Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:33) för bedömning och betygssättning i gymnasieskolan.
Skolverket (2012a)	Redovisning av uppdrag om avvikelser mellan provresultat och betyg i grundskolan årskurs 9, dnr 75-2012:311.
Skolverket (2012b)	Redovisning av uppdrag om avvikelser mellan provresultat och kursbetyg i gymnasieskolan, dnr 75-2012:311.

7 Bilagor

---

1. Deltagarlista för referensgrupp
2. Skolor som ingått i den riktade tillsynen
3. Skolor som ingått i den fördjupande tillsynen

Bilaga 1.

Deltagarlista för referensgruppen

Undervisningsråd **Roger Persson**
Skolverket, enheten för prov och bedömning

Undervisningsråd **Marcus Strömbäck**
Skolverket, enheten för prov och bedömning

Bilaga 2

Skolor som ingått i den riktade tillsynen

Grundskolor

Kumla skola	Tyresö
Mörsils skola	Åre
Vallaskolan	Sala
Nils Holgerssonskolan*	Simrishamn
Bäckagårdsskolan	Malmö
Kunskapsskolan Lund *	Lund
Freinetskolan Mimer *	Norrtälje
Smedshagsskolan	Stockholm
Lugnviksskolan	Östersund
Göteborgs högre samskola *	Göteborg
Assaredsskolan *	Göteborg

Gymnasieskolor

Sankta Ragnildgymnasiet *	Södertälje
Helsingborgs ridgymnasium *	Helsingborg
Kunskapsgymnasiet Uppsala *	Uppsala
Jensen Uppsala *	Uppsala
Ljud- och bildskolan Varberg *	Varberg
Realgymnasiet Borås *	Borås
Vänerygymnasiet Mariestad *	Mariestad
Kunskapscentrum Markaryd	Markaryd

* Fristående skola

Bilaga 3

Skolor som ingått i den fördjupade tillsynen

Bohusskolan	Ale
Himlaskolan	Ale
Falkbergsskolan	Botkyrka
Kunskapsskolan Botkyrka *	Botkyrka
Tunaskolan	Botkyrka
Karsby International School.	Botkyrka
Petersvensskolan *	Höganäs
Vikensskolan	Höganäs
Kunskapsskolan Trelleborg *	Trelleborg
Thorildplans gymnasium	Stockholm
* Fristående skola	

Regelbunden tillsyn

SKOLINSPEKTIONEN granskar skolverksamhet, förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet. Utgångspunkten är de lagar och regler som finns för verksamheten..

Kvalitetsgranskning inom avgränsade områden

SKOLINSPEKTIONEN granskar kvaliteten i skolan och i andra verksamheter inom avgränsade områden. Granskningen ska leda till utveckling.

Anmälningar som gäller förhållandet för enskilda elever

ELEVER, FÖRÄLDRAR och andra kan anmäla missförhållanden i en skola till Skolinspektionen, till exempel kränkande behandling eller uteblivet stöd till en elev.

Fristående skolor – kontroll av grundläggande förutsättningar

SKOLINSPEKTIONEN bedömer ansökningar om att starta fristående skolor. Bedömningen innebär en grundläggande genomgång av skolans förutsättningar inför start.